

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.01.069>

УДК 330.341.1

JEL: 031, 034

В.К. ХАУСТОВ, канд. техн. наук, учений секретар,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»,
вул. Панаса Мирного, 26, 01011, Київ, Україна,
e-mail: khau@ief.org.ua,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3572-7595>

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ — ПОТЕНЦІАЛ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Розглянуто проблемні аспекти стратегічного розвитку сфери інтелектуальної власності України в контексті імплементації досвіду провідних країн світу щодо створення, захисту та комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності. Окреслено глобальні тенденції створення об'єктів права інтелектуальної власності та інвестування в НДДКР як потенціалу інноваційного розвитку.

Ключові слова: створення, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності; інноваційний розвиток; витрати на науково-дослідні роботи.

Забезпечення сталого соціально-економічного зростання та конкурентоспроможності на глобальних і національних ринках у сучасному світі неможливе без підвищення ефективності інноваційної політики та розвитку систем охорони інтелектуальної власності. Досвід більшості успішних і конкурентоспроможних держав говорить, що реформи у сфері охорони інтелектуальної власності не відбуваються без розробки та реалізації стратегічних документів.

Так, у черговому Річному звіті інтелектуальної власності Конгресу США у березні 2020 р., наприклад, було зазначено, що зусилля Офісу Координатора з питань захисту прав інтелектуальної власності зосереджені на координації та розробці загальної політики і стратегії захисту прав інтелектуальної власності Сполучених Штатів Америки, сприянні інноваціям і творчості та забезпеченні ефективного захисту прав інтелектуальної власності як усере-

Ц и т у в а н н я: Хаустов В.К. Інтелектуальна власність — потенціал інноваційного розвитку України. *Економіка України*. 2021. № 1. С. 69—83. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.01.069>

дині країни, так і за її межами¹. За даними Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), на початок 2020 р. Національні стратегії у сфері інтелектуальної власності реалізовані в 64 країнах, що розвиваються, та найменш розвинутих країнах і у 29 країнах з перехідною економікою². У червні 2008 р. були опубліковані Основні положення Державної стратегії у сфері інтелектуальної власності КНР, а у 2016 р. ухвалено Основні положення Державної стратегії інноваційного розвитку, які чітко формулюють реалізацію стратегії у галузі інтелектуальної власності та заходи для прискорення перетворення на країну-лідера у цьому сегменті.

Натомість, в Україні система охорони інтелектуальної власності розвивається сама по собі, без включення в життєвий цикл інновацій, характеризується нерозвинутістю ринкової інфраструктури та інституцій, низьким рівнем захисту прав власності. Розроблена Національна стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності на період 2020—2025 років пройшла численні раунди дискусій, дістала підтримку Верховної Ради на парламентських слуханнях на тему «Побудова ефективної системи охорони інтелектуальної власності в Україні» (16 грудня 2019 р.). Серед основних завдань було проголошено прийняття в найкоротші строки зазначеної Стратегії та забезпечення її реалізації з 1 січня 2020 р. Проте наприкінці 2020 р. стратегічно важливий документ так і не набув офіційного статусу. Така політика не дозволяє застосовувати в Україні всебічний та глобальний підхід до стимулювання і сприяння інноваціям на національному рівні виходячи з досвіду провідних країн світу, де створення, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності виступають каталізаторами процесів інноваційного розвитку і структурних перетворень.

Проблеми стратегій та політики розвитку сфери охорони інтелектуальної власності, створення, захисту й комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності у процесах структурних перетворень національних економік досліджують провідні вітчизняні вчені, серед яких варто зазначити фундаментальні праці Г. Андрощука, Ю. Бажала, А. Гальчинського, В. Гейця, І. Єгорова, Ю. Капіци, Б. Малицького, Л. Федулової, А. Чухна. Аналізу та проблемам сфери інтелектуальної власності та інноваційного розвитку присвячено спеціальні доповіді Всесвітнього економічного форуму, Всесвітньої організації інтелектуальної власності, Світового банку, Організації економічного співробітництва та розвитку, Європейської комісії та ін. Проте, незважаючи на значну кількість публікацій, проблемні питання пошуку ефективних інструментів державного регулювання національних і регіональних систем охорони інтелектуальної власності залишаються в центрі уваги та дискусій науково-експертного співтовариства.

Отже, **мета статті** — узагальнити тенденції та досвід у сфері створення, захисту та комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності провідних країн світу в контексті імплементації сучасних методів та інструментів

¹ Annual Intellectual Property Report to Congress, March 2020 / United States Intellectual Property Enforcement Coordinator. — Р. 2 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2020/04/IPEC-2019-Annual-Intellectual-Property-Report.pdf>

² Доклад Генерального директора Ассамблеям ВОИС 2020 г. 2008—2020 годы в ретроспективе / WIPO. — 126 с. — С. 72 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/ru/wipo_pub_1050_2020.pdf

Таблиця 1. Рейтинги активності резидентів і нерезидентів щодо подання заявок на об'єкти інтелектуальної власності за країнами походження у 2018 р.

Ранг	Країна походження	Патенти	Торгові марки	Промислові зразки
1	Китай	1	1	1
2	США	2	2	4
3	Німеччина	5	4	2
4	Японія	3	3	6
5	Республіка Корея	4	11	3
6	Франція	6	5	9
7	Велика Британія	7	8	8
8	Італія	10	12	5
9	Швейцарія	8	14	11
10	Індія	12	9	13
11	Російська Федерація	11	7	19
12	Іран (Ісламська республіка)	20	6	12
13	Туреччина	23	10	7
14	Нідерланди	9	9	14
15	Іспанія	22	16	10
16	Австралія	19	17	15
17	Швеція	13	21	17
18	Канада	14	15	26
19	Бразилія	26	13	21
20	Австрія	17	27	22
21	Польща	27	25	18
22	Бельгія	16	28	27
23	Україна	33	23	16

Джерело: складено автором за: World Intellectual Property Indicators 2019. — Geneva : World Intellectual Property Organization, 2019. — Р. 8 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=4464&plang=EN> (дата звернення: 29.02.2020).

державного регулювання при реформуванні державної системи охорони інтелектуальної власності й реалізації інноваційної політики в Україні.

Огляд рейтингових позицій України стосовно створення об'єктів права інтелектуальної власності дозволяє відзначити помірний потенціал національних винахідників. Згідно з даними щорічних доповідей Всесвітньої організації інтелектуальної власності «Світові індикатори у сфері інтелектуальної власності» (World Intellectual Property Indicators), Україна перебуває в групі країн-лідерів, посівши у 2018 р. 23-тє місце за узагальненим індикатором активності подання заявок на об'єкти промислової власності за країнами походження (табл. 1). Причому наголосимо, що за показником щодо подання заявок на патенти Україна посідає тільки 33-тє місце у світовому рейтингу, а високе місце у цілому в рейтингу досягається за рахунок високої активності за таким видом заявок, як «Промислові зразки».

Проте, за даними ДП «Укрпатент», до цього відомства вітчизняні та іноземні заявники переважну кількість заявок подають за національною процедурою за всіма видами об'єктів права інтелектуальної власності (табл. 2).

Таблиця 2. Надходження заявок для розгляду і реєстрації охоронних документів за 2019 р.

Об'єкти промислової власності	2018 р.	2019 р.	Приріст 2019 р. до 2018 р. (%)
Надійшло у с ь о г о	54 781	57 182	104,4
Винаходи:	3 968	3 850	97,0
національна процедура	2 355	2 296	97,5
національні заявники	2 105	2 095	99,5
іноземні заявники	250	201	80,0
міжнародна процедура	1 613	1 554	96,3
Корисні моделі:	9 120	8 459	92,8
національна процедура	9 115	8 448	92,7
національні заявники	8 980	8 353	93,0
іноземні заявники	135	95	70,4
міжнародна процедура	5	11	У 2,2 раза
Промислові зразки:	3 042	2 678	88,0
національні заявники	2 787	2 455	88,1
іноземні заявники	255	223	87,5
Знаки для товарів і послуг:	38 651	42 195	109,2
національна процедура	30 899	33 736	109,2
національні заявники	27 329	29 828	109,1
іноземні заявники	3 570	3 908	109,5
міжнародна процедура	7 752	8 459	109,1

Джерело: складено автором за даними ДП «Укрпатент» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://ukrpatent.org/uk/articles/2019-year-expert> (дата звернення: 13.05.2020).

Водночас, за даними ВОІВ, українські винахідники у 2019 р. подали лише 184 заявки в рамках системи Договору про патентну кооперацію (Patent Cooperation Treaty — РСТ), що є у 320 разів менше, ніж у Китаї³. За підсумками 2019 р., КНР, на яку припадало 58 990 заявок у рамках системи РСТ, поклала край багаторічному лідерству США (57 840 заявок) як найбільшого користувача системи РСТ. США вдавалося зберігати провідні позиції у цій сфері від самого моменту набуття чинності договору РСТ у 1978 р. За оцінками, стрімкий вихід Китаю вперед за кількістю поданих по лінії ВОІВ міжнародних патентних заявок є одним з проявів довгострокового зміщення траєкторії інновацій у бік Сходу: на сьогодні на заявників з Азії припадає більш як половина всіх заявок по лінії РСТ. Для порівняння: у 1999 р. ВОІВ отримала з Китаю тільки 276 заявок, а у 2019 р. їх кількість збільшилась у 200 разів. На заявників з країн Азії припало 52,4% усіх заявок, поданих у 2019 р. по лінії РСТ, тоді як частки Європи (23,2%) і Північної Америки (22,8%) становили менше чверті від поданих заявок⁴.

³ Приложение 1: Международные патентные заявки в разбивке по странам происхождения (Система РСТ) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://www.wipo.int/export/sites/www/pressroom/ru/documents/pr_2020_848_annexes.pdf#annex (дата звернення: 27.04.2020).

⁴ Китай выходит в лидеры по числу поданных международных патентных заявок в 2019 г. на фоне уверенного роста по таким направлениям, как услуги ВОИС в области ИС, договоры и финансы / WIPO. — Женева. — 2020. — Апр. 7 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://www.wipo.int/pressroom/ru/articles/2020/article_0005.html (дата звернення: 27.04.2020).

Відомо, що основними суб'єктами подання заявок на патент у світі є корпорації та освітні установи. Українські компанії та університети взагалі не є конкурентними за кількістю подання заявок. У 2019 р. лідером за кількістю опублікованих заявок по лінії РСТ серед корпорацій стала одна з найбільших телекомунікаційних компаній Китаю Huawei Technologies — 4411 заявок. За нею в рейтингу розташувались японська компанія Mitsubishi Electric Corp. — 2661 заявка, Samsung Electronics з Республіки Корея — 2334 заявки, американська компанія Qualcomm Inc. — 2127 заявок і китайська компанія Guang Dong Oppo Mobile Telecommunications — 1927 заявок. До десятки найбільших компаній за кількістю поданих заявок входять чотири компанії з Китаю, дві — з Республіки Корея, а також по одній з Німеччини, США, Швеції та Японії. Каліфорнійський університет у 2019 р. зберіг за собою перше місце за кількістю опублікованих заявок серед освітніх установ — 470; друге місце у цьому рейтингу посів Університет Цінхуа — 265 заявок; за ним розташувалися Шеньженський університет — 247, Массачусетський технологічний інститут — 230 і Південно-китайський технологічний університет — 164 заявки. До першої десятки серед університетів входять п'ять університетів із США, чотири — з Китаю і один — з Республіки Корея⁵.

Зростання кількості патентів у Китаї пов'язане з тим, що дедалі більше китайських компаній прагнуть до просування своїх продуктів у Європі та Америці, орієнтуючись на масовий збут як у країнах, що розвиваються, так і на сформованих ринках. Патентна заявка — це високий шанс комерційного успіху продукції, в якій застосовуються нові технології. У цілому, тенденції зростання кількості винаходів з Китаю свідчать про глобальні перетворення в китайській економіці, остаточний перехід від моделі недорогої виробничої бази для західних компаній до розробки і реалізації своїх високотехнологічних продуктів. У цьому зв'язку варто наголосити, що Китай перебуває серед світових лідерів за масштабами інвестицій на науково-дослідні й дослідно-конструкторські розробки.

За період з 2000 по 2017 р. загальний обсяг глобальних витрат на НДДКР за паритетом купівельної спроможності (ПКС) збільшився втричі — із 722 млрд до 2,2 трлн дол.⁶ США продовжують лідирувати за кількістю витрачених на НДДКР коштів, за ними йде Китай, витрати якого з 2014 р. практично перевищують витрати ЄС (табл. 3). У 2017 р. разом на Сполучені Штати Америки (25%) і Китай (23%) припадала майже половина загальної вартості світових досліджень і розробок. Серед лідерів також є Японія (8%), Німеччина (6%) та Південна Корея (4%), на решту провідних країн світу — Францію, Індію, Велику Британію, Росію, Бразилію, Тайвань, Італію, Канаду, Іспанію, Туреччину й Австралію — припадає близько 1—3%. Щорічні витрати на НДДКР інших країн є значно нижчими.

Автори доповіді відзначають, що середньорічні темпи приросту витрат на НДДКР у Китаї та Південній Кореї становили, відповідно, 17,3 і 9,8%, тоді як в інших країнах-лідерах цей показник коливався від 3,3% в Японії до 4,3%

⁵ Там само.

⁶ National Science Board / National Science Foundation / Science and Engineering Indicators 2020: The State of U.S. Science and Engineering [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://nces.nsf.gov/pubs/nsb20201/> (дата звернення: 06.10.2020).

Таблиця 3. Валові внутрішні витрати на НДДКР за вибраним регіоном (країною або економікою) у 2000—2017 рр. (млрд дол. за ПКС)

Роки	Сполучені Штати Америки	Китай	Японія	Південна Корея	Європейський Союз	Франція	Німеччина	Велика Британія
2000	268,6	33,1	98,9	18,5	183,4	33,3	53,9	25,1
2001	279,1	38,6	103,8	21,3	195,1	36,1	56,2	26,3
2002	278,4	48,1	108,2	22,5	205,9	38,3	58,6	27,9
2003	292,2	57,2	112,4	24,1	210,3	37,1	61,0	28,6
2004	303,8	70,2	117,5	27,9	218,0	38,1	62,9	29,4
2005	326,2	86,8	128,7	30,6	226,9	39,5	64,0	30,6
2006	351,7	105,6	138,7	35,4	249,7	42,3	69,5	33,3
2007	378,5	124,2	147,5	40,6	266,8	44,2	73,4	35,2
2008	405,4	146,1	148,7	43,9	290,8	46,6	81,2	36,5
2009	404,2	185,3	137,4	46,0	297,1	49,6	82,7	36,4
2010	408,5	213,5	140,6	52,2	307,7	50,9	87,0	37,5
2011	427,1	247,8	148,4	58,4	328,5	53,6	95,8	38,8
2012	434,3	292,2	152,3	64,9	340,9	55,1	100,5	38,5
2013	454,8	334,1	164,7	68,2	355,3	58,4	102,9	41,5
2014	476,5	370,6	169,6	73,1	371,2	60,6	109,6	43,8
2015	495,1	407,5	168,5	76,9	386,0	61,6	114,1	45,7
2016	516,6	451,4	164,8	80,5	399,1	62,3	119,9	47,4
2017	549,0	496,0	170,9	91,0	430,1	64,7	132,0	49,3

Джерело: складено автором за: National Science Board / National Science Foundation / Science and Engineering Indicators 2020: The State of U.S. Science and Engineering [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://nces.nsf.gov/pubs/nsb20201/> (дата звернення: 06.10.2020).

у США і 5,1% в ЄС. Глобальні частки НДДКР зменшилися для США (з 37 до 25%) і для ЄС (з 25 до 20%). Водночас економіки Південно-Східної та Південної Азії, у тому числі Китай, Японія, Малайзія, Сінгапур, Південна Корея, Тайвань та Індія, збільшили свою загальну частку у світі з 25 до 42%, тому цей регіон перевищує відповідні частки досліджень і розробок США та ЄС і лідирує у світових витратах на НДДКР.

Інтенсивність НДДКР визначається питомою вагою витрат на них у ВВП (Research and development expenditure, % of GDP). За даними Світового банку (World Development Indicators), у 2018 р. найбільшим даний показник був у Ізраїлі (4,95%), Південній Кореї (4,81%), Швеції (3,34%), Японії (3,26%), Австрії (3,17%), Німеччині (3,09%), Данії (3,06%) та США (2,84%). В Україні він склав лише 0,47%⁷.

Послідовна інноваційна політика Китаю дозволила йому піднятися у Глобальному індексі інновацій з 35-го місця у 2013 р. на 14-те у 2020-му і стати лідером серед економік із середнім рівнем доходів. У даному аспекті КНР демонструє найшвидший прогрес серед усіх країн світу. Україна в останні роки залишається у п'ятому десятку країн (45-те місце у 2020 р.). При цьому в доповіді 2020 р. Україну відмічено другою серед країн з доходами, нижчими за середні⁸. Найбільш проблемними для нас є такі індикатори: «Інвестиції» — 121-ше місце серед 131 країни, «Верховенство права» — 109-те, «Політична та операційна стабільність» — 123-те, «Розвинутість бізнесу» — 104-те, «Валові витрати на НДДКР, % ВВП» — 69-те. Саме на ці сфери варто звернути увагу при реформуванні національної економіки для переходу на інноваційний шлях розвитку.

Зважаючи на вкрай низький рейтинг за індикатором «Верховенство права», для України важливим є досвід провідних країн щодо захисту прав інтелектуальної власності. Адже в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом окремим розділом (гл. 9) виділено співпрацю у сфері інтелектуальної власності⁹, нормами якої передбачено запровадження в Україні прогресивних європейських правових стандартів та норм законодавства, поширення знань щодо практики ЄС у сфері правового регулювання відносин інтелектуальної власності [1].

Європейська комісія, яка постійно працює над гармонізацією законів з метою уникнення бар'єрів у торгівлі та боротьби з інтелектуальним піратством і контрафакцією, розробила законодавчу базу і систему охорони інтелектуальної власності, яка пропонує стимули для європейських компаній інвестувати у виробництво товарів і послуг з високими стандартами якості, інновацій, дизайну та креативності [2]. В останні роки законодавство ЄС у

⁷ Research and development expenditure, % of GDP : World Development Indicators / World Bank [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://data.worldbank.org/indicator/GV.XPD.RSDV.GD.ZS> (дата звернення: 27.04.2020).

⁸ The Global Innovation Index 2020: Who Will Finance Innovation? Ithaca, Fontainebleau, and Geneva. Cornell University, INSEAD, and the World Intellectual Property Organization, 2020. — 261 р.

⁹ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 06.10.2020).

сфері охорони та захисту прав інтелектуальної власності вдосконалювалося за такими напрямами: введення єдиного європейського патенту (Unitary patent), модернізація авторського права в рамках Стратегії єдиного цифрового ринку (Digital Single Market Strategy); удосконалення законодавства з урахуванням Стратегії Єдиного ринку (Single Market Strategy), Стратегії прав інтелектуальної власності в Європі (Intellectual property rights strategy in Europe). У листопаді 2017 р. Європейська комісія прийняла комплексний пакет заходів щодо подальшого вдосконалення захисту інтелектуальної власності й активізації боротьби з контрафакцією та піратством. Серед основних питань — поліпшення виконання судових рішень, підвищення ролі державних органів в організації системи захисту, посилення захисту на кордонах ЄС і міжнародному рівні, боротьба з порушеннями в мережі Інтернет.

Провідним документом ЄС у сфері захисту прав інтелектуальної власності є Директива 2004/48/ЄС «Про забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності», яка набула чинності 25 червня 2004 р.¹⁰ і згідно з якою держави — члени ЄС повинні передбачити необхідні для здійснення прав інтелектуальної власності заходи і процедури, які мають бути справедливими, ефективними, збалансованими і такими, що стримують порушення. Зберігається курс на посилення боротьби з контрафакцією та піратством, але пропонується зробити її більш масштабною й комплексною, з орієнтацією на системні порушення та великі розгалужені мережі контрафакції. Зважаючи на те, що між державами-членами існують різні тлумачення деяких положень Директиви 2004/48/ЄС, 29 листопада 2017 р. було прийняте Керівництво з окремих аспектів Директиви¹¹, яким роз'яснюються питання інтерпретації її положень, що підвищить правову визначеність для всіх зацікавлених сторін та полегшить цивільно-правовий захист інтелектуальної власності в ЄС без необхідності створення нового законодавства.

Таким чином, у ЄС продовжує формуватися регіональна модель захисту прав інтелектуальної власності, у рамках якої діятимуть не тільки єдині стандарти охорони авторських прав, а й єдина реєстраційна, інформаційна та інституційна системи, що гарантуватиме високий рівень захисту інтелектуальної власності та забезпечить створення загальноєвропейського інноваційного простору.

Одну з найбільш ефективних національних систем захисту інтелектуальної власності у світі мають Сполучені Штати Америки. Зокрема, сприяння розвитку науки шляхом закріплення за авторами і винахідниками виняткових прав на їхні твори і відкриття відображено в Конституції США. Державна політика США у сфері інтелектуальної власності постійно вдосконалюється, посилюється мотивація залучення отриманих результатів у господарський оборот, що обумовлено прагненням максимізувати позитивний ефект від інвестицій у дослідження і розробки.

¹⁰ Directive 2004/48/EC of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the enforcement of intellectual property rights [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32004L0048> (дата звернення: 27.01.2020).

¹¹ Communication from the Commission to the Institutions on Guidance on certain aspects of Directive 2004/48/EC of the European Parliament and of the Council on the enforcement of intellectual property rights [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/26582> (дата звернення: 27.01.2020).

Основними видами порушень у сфері інтелектуальної власності є контрафакція, фальсифікація, піратство і плагіат. Так, наприклад, захист внутрішнього ринку США від незаконного обороту промислової продукції діє у двох основних напрямках: захист прав споживача при придбанні продукції (включаючи заходи технічного регулювання) і припинення незаконного обороту промислової продукції ще до досягнення стадії реалізації товару (імпортний і експортний контроль, боротьба з контрафактом і фальсифікатом, активне впровадження заходів захисту внутрішнього ринку)¹².

Крім того, Управління торгового представника США (The Office of the United States Trade Representative — USTR) щороку проводить огляд стану охорони і захисту прав інтелектуальної власності в торгових партнерах США по всьому світу, результати якого оприлюднюються в Спеціальному звіті 301 (Special 301 Report)¹³. Цей звіт надає можливість визначити закони, політику і практики, які не забезпечують належного та ефективного захисту прав інтелектуальної власності для американських винахідників, творців, брендів, виробників та постачальників послуг. Для кожної країни, яка входить до Priority Watch List (Список пріоритетного спостереження) або Watch List (Список спостереження), окреслюються основні нормативно-правові проблеми, які, на думку USTR, не відповідають інтересам США.

Так, у черговому звіті за 2020 р. стосовно Китаю зазначено, що для американців, які покладаються на захист інтелектуальної власності на цьому ринку, зберігаються серйозні виклики через неформальний тиск і примус до передання технологій, прогалини у сфері захисту інтелектуальної власності, незавершеність законодавчих реформ та слабкість каналів правозастосування¹⁴. Певним кроком щодо розв'язання цієї проблеми можна вважати підписання 15 січня 2020 р. президентом США Д. Трампом і віце-прем'єром Китаю Лю Хе першого пакету документів торговельної угоди, покликаної вирішити американсько-китайський торговий конфлікт. Документ Economic and Trade Agreement between the Government of the People's Republic of China and the Government of the United States of America. Phase One (Економічна та торговельна угода між урядом Китайської Народної Республіки та урядом Сполучених Штатів Америки. Перша фаза) включає вісім розділів: інтелектуальна власність, трансфер технологій, торгівля харчовою і сільськогосподарською продукцією, фінансові сервіси, макроекономічна політика і питання валютного курсу та прозорості, розширення торгівлі, двостороння оцінка та врегулювання суперечок, прикінцеві положення.

Варто також зазначити, що Україна була і залишається в переліку країн, які не забезпечують захисту прав інтелектуальної власності та щодо яких ведеться спостереження Управлінням торгового представника США: країна перебуває в групі країн Priority Watch List. Серед основних проблемних пи-

¹² Анализ международной практики защиты внутреннего рынка от незаконного оборота промышленной продукции / Евразийская Экономическая Комиссия. — Москва, 2016. — С. 54—57 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.eurasiancommission.org/ru/act/prom_i_agroprom/dep_prom/

¹³ 2020 Special 301 Report / The Office of the United States Trade Representative, April 2020. — 93 p. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://ustr.gov/sites/default/files/2020_Special_301_Report.pdf

¹⁴ Там само.

тань є: 1) несправедливе, непрозоре адміністрування системи організацій колективного управління, які відповідають за збирання та розподіл роялті власникам прав; 2) широке використання неліцензійного програмного забезпечення українськими державними установами; 3) невиконання ефективних засобів боротьби з широкомасштабними порушеннями авторських прав в Інтернеті. Через ненадання Україною належного та ефективного захисту прав інтелектуальної власності у грудні 2017 р. Сполучені Штати Америки оголосили про часткове призупинення для нас пільг згідно з Генеральною системою преференцій. У 2019 р. США відновили деякі призупинені пільги, визнаючи конкретні кроки, які Україна зробила для реформування свого режиму захисту прав інтелектуальної власності¹⁵.

Україна входить до другої категорії Списку пріоритетного спостереження ЄС, до якого включено країни з найбільш серйозними проблемами у сфері захисту інтелектуальної власності¹⁶. Разом з Україною до цієї категорії потрапили Індія, Індонезія, Росія і Туреччина. Укладачі звіту у відповідному його розділі, присвяченому Україні, найголовнішими проблемами у сфері авторських прав називають транзит контрафактної та піратської продукції на ринки Євросоюзу і онлайн-піратство. У цьому антирейтингу Україна поступається лише Китаю. Також мають місце проблеми, пов'язані з механізмами реєстрації торгових марок, недосконалістю митних процедур, визначенням кабельної ретрансляції та відповідних тарифів і відсутністю належного контролю за так званими «джерениками» — медичними препаратами, які копіюють оригінальну продукцію відомих брендів. Наголошується на невідповідності деяких зареєстрованих законопроектів чинному законодавству ЄС.

Наявність проблем у сфері захисту прав інтелектуальної власності в Україні засвідчують і низькі позиції у глобальних рейтингах: за показником «Захист інтелектуальної власності» у рейтингах Глобального індексу конкурентоспроможності 2019 р. Україна посіла 118-те місце серед 141 країни¹⁷; у рейтингу Індексу прав власності (IPRI-109)¹⁸ у 2019 р. за субіндексом «Захист права інтелектуальної власності» серед 129 країн — 88-ме місце, у тому числі за показником «Сприйняття захисту ІР» — 105-те, за показником «Патентний захист» — 43-те, за показником «Піратство авторських прав» — 93-те місце.

Поряд з проблемами щодо створення об'єктів та захисту прав інтелектуальної власності, в Україні виявляються вади у комерціалізації інтелектуальної власності. З позицій охорони прав під комерціалізацією інтелектуальної власності розуміють застосування виняткових прав на використання і передання інтелектуальної власності. З позицій об'єктів прав розрізняють комерціалізацію наукових розробок, інновацій та технологій. Комерціалізацію наукових розробок пов'язують з інноваційним процесом, інноваційною

¹⁵ Там само.

¹⁶ Report on the protection and enforcement of intellectual property rights in third countries / European Commission. — Brussels, 2020. — Jan. 8 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2020/january/tradoc_158561.pdf

¹⁷ The Global Competitiveness Report 2019 / World Economic Forum [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf

¹⁸ International Property Rights Index 2019 Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://internationalpropertyrightsindex.org/country/ukraine> (дата звернення: 27.04.2020).

діяльністю, у ході яких науковий результат чи технологічна розробка реалізуються з отриманням комерційного ефекту. З позицій ринкових відносин комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок характеризують показники пропозиції, попиту та вартості об'єктів права інтелектуальної власності. Поширення результатів інтелектуальної діяльності відбувається шляхом торгівлі об'єктами промислової власності та видання ліцензій на їх використання. Специфіка об'єктів інтелектуальної власності полягає в тому, що на ринок просуваються не власне продукти інтелектуальної діяльності, а права на них. Відповідно, вартість об'єктів постає як вартість прав, а об'єктом купівлі-продажу є охоронні документи, які засвідчують права на використання інтелектуальної власності. Вважають, що саме комерційна реалізація об'єктів промислової власності зумовила необхідність посилення їх правового захисту.

При створенні об'єкта інтелектуальної власності та переході права власності відбуваються такі процеси: а) власне створення об'єктів інтелектуальної власності (розробка, патентування та/або реєстрація прав); б) правовий супровід об'єктів інтелектуальної власності на ринку (укладання угод, захист прав власників патентів та інших охоронних документів, у тому числі в судовому порядку); в) оцінка вартості майнових або немайнових прав об'єктів права інтелектуальної власності. Забезпечення належної охорони прав і регулювання правовідносин здійснюються за умови реєстрації відповідних договорів в уповноважених органах державної влади. Повноцінне функціонування ринку інтелектуальної власності є практично неможливим без наявності відповідної інфраструктури — інститутів надання послуг із забезпечення охорони прав власності.

У контексті комерціалізації результатів НДДКР важливим є потенціал попиту на інтелектуальний продукт з боку інноваційно активних компаній. Так, протягом 2010—2019 рр. майже удвічі знизився показник кількості інноваційно активних підприємств (з 1462 до 782), майже втричі (з 3,8 до 1,3%) скоротилася питома вага обсягу реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) у загальному обсязі реалізованої промислової продукції¹⁹. Проте позитивною є динаміка кількості придбаних і переданих нових технологій (табл. 4), хоча величини показників є явно замалими в контексті наявного потенціалу.

Інтелектуальний потенціал України на світових ринках віддзеркалюють індикатори Глобального індексу інновацій. У відповідній доповіді ВОІВ за 2020 р. Україна покращила свої позиції на два пункти, посівши 45-те місце. При цьому за індикатором «Платежі за інтелектуальну власність, % від загальної торгівлі» — 48-ме, у тому числі за індикатором «Імпорт високих технологій, % загальної торгівлі» — 33-те; за індикатором «Надходження від інтелектуальної власності, % від загальної торгівлі» — 46-те, у тому числі за індикаторами «Чистий експорт високих технологій, % загальної торгівлі» — 56-те і «Експорт послуг ІКТ, % від загальної торгівлі» — 9-те місце. Доволі високі місця в рейтингах Україна посідає за індикаторами патентування: «Патенти за походженням / ВВП, млрд дол. за ПКС» — 20-те місце, «Патенти

¹⁹ Наукова та інноваційна діяльність України : стат. зб. — К. : Державна служба статистики України, 2020. — С. 71, 72.

Таблиця 4. Кількість придбаних і переданих нових технологій промисловими підприємствами в Україні та за її межами за формами придбання й передання (од.)

Форми придбання	Придбання нових технологій		Передання нових технологій	
	в Україні	за її межами	в Україні	за її межами
Усього				
2017 р.	832	129	59	2
2019 р.	885	112	69	4
у тому числі за формами придбання (передання):				
права на патенти, ліцензії на використання винаходів, промислових зразків, корисних моделей				
2017 р.	110	36	31	—
2019 р.	185	8	21	2
результати досліджень та розробок				
2017 р.	305	10	16	—
2019 р.	307	10	40	2
ноу-хау, угоди на придбання (передання) технологій				
2017 р.	10	2	2	1
2019 р.	17	3	—	—

Джерело: складено автором за: Наукова та інноваційна діяльність України : стат. зб. — К. : Державна служба статистики України, 2020. — С. 97.

РСТ за походженням / ВВП, млрд дол. за ПКС» — 36-те, «Торгові марки за походженням / ВВП, млрд дол. за ПКС» — 5-те місце²⁰.

Підтримка державою сфери охорони інтелектуальної власності виражається в таких вимірах²¹. По-перше, уряди фінансують наукові дослідження в університетах і державних науково-дослідних установах, які, як правило, займаються фундаментальними дослідженнями. Наприклад, із середини 1980-х років витрати країн ОЕСР на фундаментальні дослідження збільшувалися швидше, ніж на прикладні дослідження і дослідно-конструкторські розробки.

По-друге, уряди фінансують здійснення НДДКР приватними компаніями за допомогою державних замовлень, цільових субсидій, податкових відрахувань, премій, пільгових кредитів та інших механізмів. При цьому одні форми підтримки націлені на конкретні види технологій (зокрема, в оборонній галузі), а інші не прив'язані до конкретних технологій і дозволяють підприємствам самим визначати напрям дослідницької роботи. При цьому владні структури розвинутих країн законодавчо стимулюють передання

²⁰ Global Innovation Index 2020. Who Will Finance Innovation? Ithaca, Fontainebleau, and Geneva [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020.pdf

²¹ Доклад о положении в области интеллектуальной собственности в мире за 2015 г. Революционные инновации и экономический рост / WIPO. — Сер. : Экономика и статистика. — 2015. — С. 36 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/ru/wipo_pub_944_2015.pdf

знань та об'єктів права інтелектуальної власності від науки компаніям, тим самим підсилюючи ефект державної підтримки НДДКР.

З'являються нові механізми співпраці (спільна діяльність з розроблення і використання технологій) та організаційні форми посередництва (розрахункові палати з інтелектуальної власності, обмін, аукціони і маклерство). Багато посередників використовують сучасні інформаційно-комунікаційні технології для оцінки прав інтелектуальної власності та добору відповідних покупців і продавців. Поширення набуває така форма посередництва, як створення відомств з передання технології в університетах і державних дослідницьких організаціях (ДДО). З'являються цільові стратегічні ініціативи із стимулювання патентування і наступних комерційних розробок в університетах і ДДО. Для цього майже всі зазначені установи формують відповідні організаційні структури. Загальною тенденцією для університетів і ДДО є передання в їх власність створених ними винаходів з метою подальшої комерціалізації останніх²².

Важливою складовою процесів комерціалізації є законодавче закріплення розподілу прибутку між окремими дослідниками, інститутами і посередниками. Посередники відіграють ключову роль при комерціалізації: якщо раніше це були підрозділи (офіси комерціалізації) всередині наукового інституту, то тепер посередники знаходяться в основному поза інститутами. У цьому зв'язку варто зазначити, що в Україні на державному рівні здійснюються певні кроки щодо створення інституцій, які можуть сприяти комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності. Зокрема, 26 липня 2017 р. між Міністерством економічного розвитку і торгівлі України та Всесвітньою організацією інтелектуальної власності укладено Меморандум про взаєморозуміння щодо створення Центрів підтримки технологій та інновацій в Україні на базі державної організації «Національний офіс інтелектуальної власності» (далі — НОІВ). На базі НОІВ створено Центр підтримки технологій та інновацій (Technology and Innovation Support Center — TISC). Проект TISC спрямовано на розвиток інтелектуальної власності та стимулювання інноваційних процесів. Його основною метою є надання винахідникам віддаленого доступу до високоякісної технічної інформації та пов'язаних послуг, що дозволяє їм розкрити свій потенціал, забезпечити охорону прав і управління ними²³. Для підвищення ефективності інноваційних процесів в Україні через поширення процесів комерціалізації інновацій необхідно забезпечувати подальшу розбудову інститутів трансферу технологій і мережевих структур (у тому числі на рівні регіонів), сприяти розвитку інноваційного підприємництва, технопарків і технополісів, бізнес-інкубаторів, кластерів тощо. Підтримка і стимулювання (на законодавчому та організаційному рівнях) таких інституцій сприятимуть урегулюванню взаємовідносин між наукою і виробництвом, забезпечуватимуть збільшення обсягів комерціалізації технологій і випуск оновленої продукції.

²² UNESCO Science Report: towards 2030 — Executive Summary / United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2015. — 40 p. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://en.unesco.org/unesco_science_report (дата звернення: 27.04.2020).

²³ Центри підтримки технологій та інновацій [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=363c5719-3104-4d3d-bf0b-80298d038b9f&title=TSentriPidtrimkiTekhnologiiTaInnovatsii&isSpecial=true>

Реформа системи фінансування наукових досліджень, розробок та інновацій у контексті підвищення ефективності комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності потребує зосередження державного фінансування НДДКР на конкретних пріоритетах суспільної значимості; збільшення частки спільних досліджень між державними і приватними установами та організаціями; створення і зміцнення механізмів стимулювання співпраці між державними і приватними науково-дослідними установами.

ВИСНОВКИ

Попри всі намагання наукової спільноти України, стратегічно важливі документи розвитку сфери інтелектуальної власності та інновацій не стали стрижнем урядових програм на середньо- та довгостроковий періоди. Національна система охорони інтелектуальної власності розвивається сама по собі, без включення в життєвий цикл інновацій, характеризується низьким рівнем захисту прав власності. Про низький рівень захисту інтелектуальної власності свідчить перебування України під наглядом Управління торгового представника США та включення до другої категорії Списку пріоритетного спостереження ЄС, до якого входять країни з найбільш серйозними проблемами у сфері захисту інтелектуальної власності. Наявність таких проблем в Україні підтверджують українські позиції в рейтингах Глобального індексу конкурентоспроможності та Індексу прав власності.

Система захисту прав інтелектуальної власності потребує реформування на виконання положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, нормами якої передбачено запровадження в Україні прогресивних європейських правових стандартів та норм законодавства, поширення знань щодо практики ЄС у сфері правового регулювання відносин інтелектуальної власності.

За відсутності дієвої підтримки держави вітчизняні винахідники зберігають потенціал щодо створення об'єктів права інтелектуальної власності (переважно для захисту на внутрішньому ринку), що підтверджується високими позиціями в Глобальному індексі інновацій за 2020 р. та рейтинговими позиціями в статистичних оглядах ВОІВ. Водночас неефективна політика держави у цій сфері, відсутність належної інфраструктури ринку інтелектуальної власності призводять до скорочення кількості інноваційно активних підприємств реального сектору економіки та зниження обсягів реалізованої інноваційної продукції. Отже, Україна потребує реформи системи охорони інтелектуальної власності в контексті підвищення ефективності комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності з урахуванням сучасних методів та інструментів державної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Хаустов В.К. Гармонізація підходів до захисту прав інтелектуальної власності в Україні із практикою ЄС : Підрозділ 4.2 / Розвиток інноваційної системи України в європейському науково-технологічному просторі : наукова доповідь ; [за ред. І.Ю. Єгорова] / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». — К., 2018. — С. 111—119 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ief.org.ua/docs/sr/302.pdf>

2. Бочарова Н. Новітня стратегія Євросоюзу щодо захисту прав інтелектуальної власності // Інтелектуальна власність в Україні. — 2018. — № 2. — С. 24—27 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://iii.ua/uk/fund/intelektualna-vlasnist-v-ukrayini-2018-no2>

Стаття надійшла 15.10.2020

REFERENCES

1. Khaustov V. Harmonization of approaches to the protection of intellectual property rights in Ukraine with EU practice, in: Development of Ukraine's Innovation System in the European Scientific and Technological Space. I.Yu. Egorov (Ed.). NAS of Ukraine, Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine, Kyiv, 2018, pp. 111-119, available at: <http://ief.org.ua/docs/sr/302.pdf> [in Ukrainian].
2. Bocharova N. The latest strategy of the European Union to protect intellectual property rights. *Intellectual Property in Ukraine*, No. 2, 2018, pp. 24-27, available at: <http://iii.ua/uk/fund/intelektualna-vlasnist-v-ukrayini-2018-no2> [in Ukrainian].

Received on October 15, 2020

Volodymyr Khaustov, PhD (Engin.), Scientific Secretary,
Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine,
26, Panasa Myrnoho St., Kyiv, 01011, Ukraine

INTELLECTUAL PROPERTY IS THE POTENTIAL FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT OF UKRAINE

Socio-economic development of Ukraine in the medium and long term is impossible without a radical reform of intellectual property as a basis for intensifying innovation processes. The generalization of tendencies and experience of the leading countries of the world concerning creation, protection and commercialization of objects of the intellectual property right revealed the strong and weak positions of Ukraine. Thus, Ukraine is in the group of leading countries in the generalized indicator of activity for filing applications for industrial property by country of origin, has a high position of the relevant indicators of the Global Innovation Index for 2020. Domestic inventors retain the potential to create objects of intellectual property rights mainly for protection in the domestic market: the number of applications under the Patent Cooperation Treaty system does not exceed 200, which is 320 times less than the inventors of China. However, the gross expenditure on R&D in GDP is 6-10 times lower than in the leading countries of the world.

The low level of the national system of intellectual property protection is evidenced by the fact that Ukraine is under the supervision of the Office of the US Trade Representative and in the EU Priority Watch List, which includes countries with the most serious problems in the field of intellectual property protection. The experience of the EU and the USA in the context of reforming the system of protection of intellectual property rights in the domestic and foreign markets, including counterfeiting, falsification, piracy and plagiarism, is important for Ukraine. The potential for the commercialization of intellectual property is evidenced by the high position of the relevant indicators of the Global Innovation Index, in particular on the export and import of intellectual property rights.

The basis of Ukraine's innovation policy should be formed using a modern methodological approach based on demand, in particular, on public procurement, updating the regulatory environment, supporting private demand and more. This approach will facilitate the commercialization of R&D results and objects of intellectual property rights.

Keywords: *creation, protection and commercialization of objects of intellectual property rights; innovative development; research costs.*